

TOSHKENT DAVLAT FARMATSEVTIKA FARMATSIYA FAKULTETI

102-”B” guruh talabasi Mansurov Elbekning
Mutaxassislikka kirish fanidan oraliq nazorat ishi

1-bilet

1. Ibtidoiy jamoa va qullik davri farmatsevtikasining rivojlanish ahamiyati
2. Hindistonda farmatsevtikaning rivojlanishi
3. Retsept va uni yozish qoidalari

Javoblar

1. Miloddan avvalgi III-II ming yillikdagi patriarxat davrida, cho‘pon, suruvni tomosha qilib, o‘simliklarning hayvonlarga terapevtik ta‘sirini payqaydi. U hayvonlar fe‘lini kuzatish natijasida olgan malakasini insonlarga ham tatbiq etdi. Og‘riqni qoldiruvchi ta‘sirga ega paslyon kabi o‘simliklar dastlabki dorivor o‘simliklardan biri sifatida e‘tirof etilgan; juda erta, oshqozon traktida qitqlovchi ta‘sir qiluvchi o‘simliklar ham ajratib olindi. Shu davrda, ko‘knori, tamaki va nasha kabi o‘simliklarning narkotik (giyohvandlik) xususiyatlari ma‘lum bo‘ldi. Ovchilikning rivojlanishi bilan hayvonot manbalaridan keladigan dorilar paydo bo‘ladi: yog‘, qon, suyak iligi; keyinchalik davolanish maqsadida alohida organlar, masalan, jigarni qo‘llashni boshladilar. Shu bilan birga, jarohatlarda ibtidoiy yordam berish ham rivojlandi. Ibtidoiy odam foydalana boshlagan ko‘pchilik narsalar hali ham qo‘llanilmoqda: masalan, efedra dorivor o‘simlik sifatida 5 ming yil ilgari Xitoyda ma‘lum edi. Kinchona (xinin) daraxtining shifobaxsh xususiyatlarini inklar topgan. Ular birinchi bo‘lib tropik bezgakda bu daraxtning kukuni va po‘stlog‘ini ishlatishgan. Bahorgi tog‘rayxon (gorisvet) bilan suvchechak (vodyanka) va nafas qisilishi (otdishka)ni davolashgan. Patriarxat davrida hayotiy ne‘matlar manbalari haqida odamlarning fikri o‘zgardi. Afsun o‘qish, sehrgarlik, issiq-sovuq qilishga ishonish keng tarqaldi. Tegishli kiyimlarda raqslar, childirma, hayqiriqlar kabi singdirish va qo‘rqitish vositalari ishlatilgan. Yovuz ruhni tanadan chiqarib yuborish uchun, ko‘pincha bemorga ovqat va suv berilmagan. Bemorlardan yovuz ruh chiqarilgunga qadar kaltaklangan, igna sanchilgan. Ibtidoiy odamlar yovuz ruh inson tanasiga oziq-ovqat bilan kirib borishiga ishonishdi, shuning uchun bemorga qustiruvchi preparatlar berildi. Ko‘pincha shaman tabiblari maxsus usul va dori vositalari kombinasiyalarini qo‘llashgan: oshqozon-ichak kasalliklarini davolashda bemorga achchiq o‘tlardan olingan damlamalarni ichish uchun berishgan, boshqa kasalliklarda esa qichitqi bilan savalangan, bemorning tanasini tilinib, tilingan joyga qichitqi o‘t surkalgan. Odamlar davolanish uchun sehrli ta‘sirga ega bo‘lgan fetishlar, tumorlar, amuletlardan foydalanishgan. Shunday qilib, ibtidoiy jamoa tizimi davrida tibbiyot va dorishunoslik ibtidoiy odamlarning rivojlanishining barcha bosqichlarida ular faoliyati natijasida paydo bo‘lgan va rivojlangan. Hususan, tabiblik va dorilardan foydalanish eng qadimgi davrlarda paydo bo‘lgan va jamiyatning evolyusiyasi bilan o‘zgarib borgan va takomillashgan.

2.Hindiston madaniyatning eng qadimgi markazlaridan biri. Qadimgi Hind tibbiyotini o'rganish manbalari arxeologik tadqiqotlar va yozma yozuvlar bo'lib, ular orasida Vedalar, ayniqsa Ayurveda yetakchi o'rinni egallaydi. Madhiyalar, duolar to'plami bo'lishdan tashqari vedalar tabiat to'g'risida aniq bilimlar manbai sifatida qimmatli ahamiyatga ega. "Mahabharat" dostoni – xalq afsonalarning ensiklopediyasi bo'lib, buddiylilik davridan ancha oldin shakllangan epik asar sifatida katta qiziqish uyg'otadi.

"Panchatantra"da, qadimiy hikoyalar va afsonalar to'plamida, dorilar, kasalliklar ta'kidlanadi, shifokorlar, turli xil davolash usullari haqida gap ketadi. Hayvonlarni so'yishning gunohkorligi, inson jasadlarini ochish haqidagi kufr e'tiqodlarining hukmronligi inson tanasining tuzilishi haqidagi bilimlarga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

Biroq, "Ayurveda"da ko'pgina anatomik tuzilmalar tasvirlangan: organlar, alohida suyaklar ko'rsatilgan holda tayanch-xarakatlanish tizimi, bo'g'imlar, tomirlar, bosh va orqa miya farqlanadi. Qon, suv va shilimshiq yuradigan tomirlar boshlanadigan kindik hayotning markazi hisoblangan. Vedalarda kasallik inson tanasining beshta sharbati (dunyodagi besh element - yer, suv, olov, havo, efir) bo'yicha noto'g'ri bog'lanishi bilan tushuntirilgan. noto'g'ri ovqatlanish, sharobga qaramlik, jismoniy zo'riqish, ochlik, boshdan kechirilgan kasalliklar kabilarga kasallik keltirib chiqaruvchi sabablar sifatida katta e'tibor berilgan.

Qadimgi Hindiston dorishunosligida ko'p sonli dorilar ishlatilgan.

Hindistondagi dorivor o'simliklar soni, o'sha davr manbalariga ko'ra, 1000 dan oshadi. Ulardan ba'zilar hali ham o'rganilmagan. Hayvonot mahsulotlaridan sut, yog', moy, qon, moyaklar, hayvonlar, qushlar, baliqlar o'ti keng tarqalgan. Mis, temir, margimush va surma aralashmalari yaralarni yoqish, ko'z va teri kasalliklarini davolash uchun ishlatilgan, ichki kasalliklarni davolashda tayinlangan. Simob va uning tuzlari katta shuhratga ega edi. Simob panaseyaga o'xshardi, u bilan sifilisni davolashgan, uning bug'i yordamida hasharotlarni o'ldirishgan. U qizil, sariq, oq tuzlar shaklida tanilgan. Qon yo'qotishlarda temir va margimush ishlatilgan. Ko'pincha surtmalar tarkibiga ruh, qo'rg'oshin, oltingugurt, surma kirgan.

III asrda Hindistonda dorivor o'simliklarni madaniylashtirishni joriy etish buyrug'i qabul qilindi. Hindistonning dorivor o'simliklari o'ziga xos xilma-xilligi va boyligi bilan ajralib turardi. Hind farmakopeyasi 800 ga yaqin dorivor o'simliklarni o'z ichiga olgan. Ularning katta qismi Hindistonning ilmiy tibbiyotida hozirda ham qo'llanilmoqda. Qadimgi Hindiston tibbiyotining dastlabki davrida don, yog'och, po'stloq, ildiz, gullar, mevalar ishlatilgan. Sharob va sirka ham ishlatilgan.

Hind madaniyatining rivojlanishi, botanika va kimyo sohasidagi bilimlarning to'planishi amaliy tibbiyot rivojiga hissa qo'shdi.

3. Retsept (lot. recipio — qabul qilayapman, olayapman) — vrachning dorixonaga ma'lum shakddagi yozma murojaati, unda dorini tayyorlash va berish, shuningdek, undan qanday foydalanish haqidagi ko'rsatmalar bo'ladi. R. siyoh bilan yozilishi shart. Unda bemorning ismsharifi, yoshi ko'rsatilib, tashkilot va vrachning muhri bo'lishi lozim. R. yuridik hujjat bo'lib, dorilarning to'g'ri tayyorlanganligi, muddati va boshqalarni tekshirish imkonini beradi.

Retseptda dori vositasi nomi, qancha vaqtga mo'ljallangani yoki qancha miqdorda berilishi kerakli va dozalari ko'rsatilgan bo'lishi kerak.